

فهرستواره مشترک
نسخه‌های خطی پزشکی و علوم وابسته
در کتابخانه‌های ایران

به کوشش: محمدرضا شمس اردکانی، محمد رضا مخبر دزفولی،
فرید قاسملو، محمد صدر

عنوان و نام پدیدآور : فهرستواره مشترک نسخه‌های خطی پزشکی و علوم وابسته در کتابخانه‌های ایران / تحقیق و گردآوری محمدرضا شمس‌اردکانی ... [و دیگران].
مشخصات نشر : تهران: اندیشه ظهور : دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری : ۹۵۶ ص.

شابک : 978-964-6131-21-7

وضعیت فهرست نویسی : فیا

یادداشت : به کوشش محمدرضا شمس‌اردکانی، فرید قاسملو، محمد صدر.

موضوع : پزشکی -- نسخه‌های خطی فارسی

موضوع : پزشکی -- نسخه‌های خطی عربی

موضوع : نسخه‌های خطی -- ایران -- فهرست‌ها

شناسه افزوده : شمس‌اردکانی، محمدرضا، ۱۳۳۹ -

شناسه افزوده : دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران

رده بندی کنگره : ۱۲/۶۶۱۱۲/۴۹۱۳۸۹

رده بندی دیویی : ۰۱۱/۳۱

شماره کتابشناسی ملی : ۸۲۸۸۲۰۲

نام کتاب: فهرستواره مشترک نسخه‌های خطی پزشکی و علوم وابسته در کتابخانه‌های ایران

تحقیق و گردآوری: محمدرضا شمس‌اردکانی، فرید قاسملو، محمد صدر

ناشر: اندیشه ظهور با همکاری دانشگاه علوم پزشکی تهران

تیراژ: ۵۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول/ ۱۳۸۹

قیمت: ۲۵۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۱۳۱-۲۱-۷

تلفن: ۰۹۱۲۳۵۹۱۴۴۳-۶۶۴۰۶۴۷۷

فهرست مطالب

۷	مقدمه
۱۱	فهرست منابع دیده شده
۲۳	مجموعه مرتب شده براساس نام مؤلف
۶۴۹	مجموعه یا مؤلف ناشناس (مرتب شده براساس نام کتاب ها)
۹۱۷	نمایه اشخاص
۹۲۹	نمایه کتاب ها

مقدمه

پژوهش و تحقیق در عرصه نسخه‌های خطی منجر به کسب دانش و آگاهی‌های فراوانی در مورد این نسخه‌ها و موضوعات قابل بررسی در مورد آنها می‌گردد. از آنجا که در عرصه تاریخ پزشکی ایران از دیرباز تاکنون ارتباط تاریخ پزشکی با نسخ خطی ایرانی به درستی سنجیده نشده یا مختصر پژوهشی که در این باره صورت گرفته فاقد انسجام و جامعیت بوده است، بر آن شدیم تا در سایه پشتیبانی فرهنگستان محترم علوم جمهوری اسلامی ایران این کتاب را، که یکی از آثار پژوهشی در عرصه تاریخ پزشکی ایران و جزئی کوچک در پیکره طرح پژوهشی «علم در ایران» است، پدید آوریم. ناگفته نماند که طرح پژوهشی «علم در ایران» با حمایت فرهنگستان علوم در مرحله تدوین است.

کتاب حاضر مجموعه گزارشی است از نسخه‌های خطی در موضوع پزشکی و علوم وابسته که در کتابخانه‌های مختلف ایران و مجموعه‌های خصوصی نگهداری می‌گردند. پیش از ارائه گزارشی از نحوه پدید آمدن این کتاب بهتر است نگاهی به حوزه اطلاعاتی و دامنه شمول «آثاری» که در فهرست حاضر وارد شده‌اند بیندازیم. از نظر موضوعی در کتاب حاضر، نسخه‌هایی در موضوع‌های پزشکی، داروشناسی، گیاه - داروشناسی، جانورشناسی و کانی‌شناسی وارد شده‌اند. علت بروز چنین پدیده‌ای آن است که از دید پدیدآورندگان کتاب حاضر، دامنه «دانش پزشکی» در دوره کهن دامنه‌ای بسیار وسیع بوده است که هم شامل پزشکان (یعنی کسانی که به مداوای بیماران اشتغال دارند) می‌شده و هم کسانی که به نوعی کار آنان پشتیبانی از کار پزشکان بوده است، همچون گیاه‌شناسان و داروشناسان؛ زیرا در عرصه تقسیم‌بندی علوم دوره اسلامی، دانش پزشکی در حیطه ایران و اسلام مشتمل بر زیرمجموعه‌هایی از جمله گیاه‌شناسی و جانورشناسی و داروشناسی بوده است.

مراحل گردآوری اطلاعات و چگونگی تدوین کتاب حاضر بدین صورت بوده است که برای استخراج نسخه‌های خطی پزشکی و علوم وابسته و معرفی آنها در یک کتاب، نخست کاربرگه‌های متحدالشکلی تهیه شد. سپس این کاربرگه‌ها در اختیار افرادی آگاه به موضوع فهرست‌نگاری نسخه‌های خطی قرار گرفت تا آنان با مطالعه فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه‌های مختلف ایران، آثار مربوط به پزشکی را استخراج کنند و بر این اساس، مجموعه کاربرگه‌هایی پدید آمد. قدم بعدی الفبایی کردن و یکسان‌سازی آثار مختلف یک نویسنده در مجموعه‌های نسخه‌های خطی کتابخانه‌های مختلف کشور بود. مجموعه آگاهی‌های کتاب‌شناختی فهرست‌های دیده شده کتابخانه‌های ایران در بخش «منابع دیده شده» در کتاب حاضر آمده‌اند. اما از آنجایی که هر روز تقریباً فهرست یا حداقل مقاله‌ای درباره مجموعه کتاب‌های خطی ایران منتشر می‌شود پدیدآورندگان اذعان دارند که لازم است، پس از انتشار این کتاب، به سرعت ویرایش جدیدی از فهرست حاضر پدید آید.

کتاب فهرستواره مشترک نسخه‌های خطی پزشکی و علوم وابسته در کتابخانه‌های ایران در دو بخش کلی تنظیم شده است. در بخش نخست، کتاب‌ها و نسخه‌هایی که مؤلف آنان شناخته شده است، براساس ترتیب الفبایی پدیدآورندگان آثار، معرفی شده‌اند و در بخش دوم، آثاری که مؤلف آنها شناخته نشده است، براساس ترتیب الفبایی نام کتاب، فهرست شده‌اند. چگونگی دست یافتن به نام مؤلف در عرصه بررسی نسخه‌های خطی و در صورتی که نام مؤلف در حاشیه، صفحه نخست یا بخشی از نسخه تحریر نشده باشد یکی از دشواری‌ها و پیچیدگی‌های نسخه‌های خطی است و به دست آوردن نام مؤلف کتاب در نبود نام او، بستگی به دانش و حوصله فهرست‌نگار دارد. پدیدآورندگان این کتاب امیدوارند با گردآوری مجموعه حاضر گام کوچکی در شناسایی بعضی آثار، که تاکنون ناشناخته باقی مانده‌اند، برداشته شود. در هر صورت، قابل ذکر آنکه در این بخش نیز تنها اطلاعات از درون فهرس نسخه‌های خطی استخراج شده و هیچ‌گونه داوری درباره آن انجام نشده است.

همان‌گونه که ذکر شد، هر روز، یا حداقل هر چند روز بخشی از مجموعه نسخه‌های خطی کشورمان در قالب کتاب، کتابچه یا مقاله‌ای معرفی می‌گردد. بنابراین، پدیدآورندگان کتاب حاضر به هیچ وجه ادعا ندارند که موفق به شناسایی تمامی آثار

خطی مربوط به پزشکی در ایران شده باشند و به همین سبب نیز نام «فهرستواره» را برای عنوان کتاب برگزیده‌اند.

پیش از این گفتیم که تاکنون تصویر درستی از ارتباط نسخ خطی و دانش پزشکی در مجموعه نسخه‌های خطی کتابخانه‌های ایران برقرار نشده است. مهم‌ترین نمونه‌ای که از بررسی موضوعی نسخه‌های خطی پزشکی در کتابخانه‌های ایران به نظر پدیدآورندگان کتاب حاضر رسیده، کتاب فهرست نسخ طبی خطی موجود در کتابخانه مجلس شورای اسلامی است که به وسیله سعیدباوی تهیه شده و به همت مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل وابسته به دانشگاه علوم پزشکی ایران، در سال ۱۳۸۲ خورشیدی با شمارگان ۱۰۰ نسخه، منتشر شده است. به نظر می‌رسد کتاب فوق تنها با استفاده از اطلاعاتی که در محل کتابخانه مجلس به دستگاه‌های رایانه داده شده و با استفاده از کلیدواژگان محدودی که مورد جست‌وجو قرار گرفته‌اند پدید آمده باشد. چرا که هم فاقد تمامی آثار مربوط به پزشکی موجود در این کتابخانه و هم آثاری کاملاً نامربوط به عرصه پزشکی و علوم وابسته بدان راه یافته است. اما در عین حال، کتاب فوق به منزله نخستین گام‌ها در جهت پدیدآمدن فهرست موضوعی کتاب‌های خطی کتابخانه‌های ایران، اثری درخور ستایش و توجه است.

نمونه بعدی را، باید از کتاب کتابشناسی نسخ خطی پزشکی ایران یاد کرد که به مناسبت برپایی کنگره حکیم محمدبن زکریا رازی و به همت چند تن از کارشناسان کتابخانه ملی ایران، به سرپرستی سرکار خانم اکرم ارجح و در سال ۱۳۷۱ خورشیدی پدید آمده است. بهترین داوری درباره این اثر، مقایسه فهرستواره نسخه‌های خطی پزشکی... با آن است.

پدیدآورندگان کتاب حاضر در جریان تهیه این کتاب از الگویی نیز سود جسته‌اند که رسم امانتداری حکم می‌کند که در اینجا از آن یاد کنند. نخستین الگوی تهیه کتاب حاضر، کتاب فهرست مخطوطات الطب الاسلامی باللغات العربیة و التریکی و الفارسیة فی مکتبات ترکیا تألیف سه تن از فهرست‌نگاران اهل ترکیه: رمضان ششن، جمیل آقپنار و جواد ایزگی بوده است که فعالیت خود را زیر نظر تاریخ‌نگار برجسته اهل ترکیه دکتر اکمل‌الدین احسان اوغلو انجام داده‌اند. کتاب فوق در سال ۱۹۸۴ در استانبول منتشر شده است. مقایسه فهرستواره نسخه‌های خطی پزشکی با کتاب فوق‌الذکر ما را با گسترده‌گی و

حجم آثار مربوط به پزشکی در دو کشوری که داعیه‌دار در اختیار داشتن بیشترین نسخه‌های خطی اسلامی در سراسر جهان هستند آشنا می‌سازد.

پیدایی کتاب حاضر حاصل کوشش‌ها و همکاری‌های افراد متعددی است که پدیدآورندگان، در اینجا، از همه آنان نهایت تشکر را به عمل آورند، به ویژه رؤسای کتابخانه‌های مجلس شورای اسلامی، ملی جمهوری اسلامی ایران و ملی ملک. همچنین، مؤسسه نشر میراث مکتوب نیز در نهایت همکاری فرصت استفاده از مجموعه فهرس خود را در اختیار همکاران قرار داد.

همکاری بی‌شائبه ریاست محترم کتابخانه بنیاد دائرةالمعارف اسلامی نیز واجد تشکر فراوان است.

در نهایت، وظیفه خود می‌دانیم از همکاری صادقانه آقایان و خانم‌ها مهدی پایروند ثابت، علی‌اکبر وطن‌پرست، فریبا پایروند ثابت و سماء کاسه‌گرها نهایت سپاس و قدردانی را به عمل آوریم.

امید است خوانندگان این کتاب پدیدآورندگان آن را از کاستی‌ها آگاه سازند.

پدیدآورندگان